

การผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วมเพื่อนำเสนอผลการวิจัยโครงการ
ความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และ
สุขภาวะแบบบูรณาการ กรณีศึกษาพื้นที่จังหวัดชัยนาท
**Participatory Media Productions for Tacking Poverty, Social
Development and Health Integrated: A Case Study of Chainat**

พิชิต ธีอิน

Abstract

The objectives of this research study were 1) to present and to utilize the research results in Chainat of the Thailand Research Fund (TRF) about solving the problems on poverty, social development and integrated health. With the production and dissemination in participatory approach of Chainats and Chandrakasem Rajabhat University students. 2) to know the pattern and level of participation including, the output of the participated production and dissemination for solving the problems on poverty, social development and integrated health in Chainat by research results of TRF. And 3) to improve a learning process on research in communications and development communications, to extend understanding both of Chainats and students also, to cultivate their values on conducting a research study. This study is the Participatory Action Research (PAR).

The research finding was the presentation and utility of the TRF research results about solving the problems on poverty, social development and integrated health in Chainat. These showed the pattern of development communication, based on the research results that focused mainly on participation approach. The applied of participatory on this research was emphasized on every processes of media production; planning, production and dissemination. Besides, the participation showed the cooperation of all stakeholders such as government section, academic section and civil society. The proportion and component in multi-pattern and multi-level of participation of this action research was the success in the Chainat development. The research outcome was edutainment media entitled “Pa Sang Lui” program (Daddy said “Go ahead”). It was a series of 5 episodes for 30 minutes each. The content of each episode consisted of 5 main topics, viz. household accounting, family and generation gap happiness, useful youth hobbies, safe vegetables and community

พิชิต ธีอิน (ศศ.ม. นิเทศศาสตร์พัฒนาการ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554) ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
งานวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

enterprises. The social medias; Facebook YouTube and Line were using as the communication channel. Youths was defined as the target of this media production. Finally, the outcome of this study acquired the participatory process which was valuable to the community leaders, academicians, erudite folks, children and youths in Chainat. Moreover, the program was an outcome of amateur researchers to add values and sustainability to the media by means of being community media, promoting learning of the community dwellers about media production and dissemination. In addition, it was a way to return research findings back to the community and to make tacit (implicit) knowledge be explicit knowledge. The research products also implant positive attitudes and values towards a research study for the students and community dwellers participating in the research project. It made them realize and understand the content of the research study that involved with solving the problems on poverty, social development and integrated health in Chainat.

Keywords: Chainat, Participatory Media Production and Dissemination, Edutainment Program

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) นำเสนอและใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยในพื้นที่จังหวัดชัยนาทของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่เกี่ยวกับ เรื่องการจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการด้วยการผลิตและเผยแพร่สื่อแบบมีส่วนร่วมของคนชัยนาท และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม 2) ทราบถึงรูปแบบและระดับการมีส่วนร่วม รวมถึงผลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการผลิตและเผยแพร่สื่อ เพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในจังหวัดชัยนาท ตามผลงานวิจัยในพื้นที่ดังกล่าวของ สกว. และ 3) พัฒนาทักษะการเรียนรู้และปลูกฝังทัศนคติค่านิยมที่ดีต่อการทำวิจัยทางนิเทศศาสตร์และการสื่อสารเพื่อการพัฒนาให้กับคนชัยนาทและนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมโดยงานวิจัยนี้เป็นรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (The Participatory Action Research; PAR)

ผลการวิจัย พบว่า การนำเสนอและใช้ประโยชน์จากผลการวิจัยในพื้นที่จังหวัดชัยนาทของ สกว. ด้วยการผลิตและเผยแพร่สื่อแบบมีส่วนร่วม เพื่อจัดการปัญหา

ความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการเป็นรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบนพื้นฐานของงานวิจัย โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมเป็นแกนสำคัญ ปรากฏการประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นวางแผน การผลิต และการเผยแพร่สื่อ อีกพบว่า เป็นภาพความร่วมมือที่ดีจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะภาครัฐ ภาคสถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคมในพื้นที่ โดยมีสัดส่วนของระดับและรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่หลากหลายแตกต่างกัน แต่ทว่า มุ่งผลลัพธ์แห่งการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาทเดียวกัน ด้วยเช่นนี้ ผลจากการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมดังกล่าว ได้ผลผลิตเป็นสื่อวีดิทัศน์ รูปแบบของรายการสาระบันเทิง “ป้าสั่งลุย” จำนวน 5 ตอน ความยาวตอนละ 30 นาที โดยเนื้อหาแต่ละตอน ประกอบด้วย 5 ประเด็นหลัก ได้แก่ บัญชีครัวเรือน การเสริมสร้างความสุขในครอบครัวและสุขระหว่างวัย การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ของเยาวชน การบริโภคผักปลอดภัยเพื่อสุขภาพอนามัยที่ดี และวิสาหกิจชุมชน การเผยแพร่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักได้แก่เฟซบุ๊ก (Facebook) ยูทูบ (Youtube) และไลน์ (Line) กำหนดผู้รับสารกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ข้อค้นพบจาก

การวิจัย พบว่ากระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อดังกล่าว เป็นการฝึกปฏิบัติลงพื้นที่วิจัยของนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการฯ ที่ดี ทำให้นักศึกษาเกิดความรู้และความเข้าใจ รวมถึงเกิดทัศนคติที่ดีต่อการทำวิจัยทางนิเทศศาสตร์ ขณะที่นักวิจัยในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ทั้งผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เกษตรกร และเยาวชนชนชั้นนาท ต่างได้รับโอกาสและการพัฒนาเช่นเดียวกับนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการฯ ยิ่งกว่านั้น ปรากฏว่า ผลผลิตจากการวิจัยถือเป็นการพัฒนาทางวิชาการด้านนิเทศศาสตร์พัฒนาการอีกด้วยโดยนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาทที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

คำสำคัญ: ชัยนาท, การผลิตสื่อและเผยแพร่สื่อแบบมีส่วนร่วม, รายการสาระบันเทิง

ความสำคัญและที่มาของโครงการ

นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555–2559) กำหนดยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติไว้ 5 ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางสังคม ยุทธศาสตร์การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์ เสริมสร้าง และพัฒนาทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยุทธศาสตร์การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาวัฒนธรรมและบุคลากรทางการวิจัย ยุทธศาสตร์การปฏิรูประบบวิจัยของประเทศเพื่อการบริหารจัดการความรู้ ผลงานวิจัยนวัตกรรม สิ่งประดิษฐ์ทรัพยากร และภูมิปัญญาของประเทศสู่การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะด้วยยุทธวิธีที่เหมาะสมเข้าถึงประชาชนและประชาสังคมอย่างแพร่หลาย (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ซึ่งในยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติประเด็นที่น่าสนใจ คือ การปฏิรูประบบวิจัยของประเทศด้วยการนำผลผลิตจากการวิจัยไปใช้ประโยชน์ แนวทางนี้สอดคล้องกับพันธกิจหนึ่งของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) คือ

สนับสนุนการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2560)

อนึ่ง การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะต้องอาศัยเครื่องมือการสื่อสารช่วยย่อยองค์ความรู้จากงานวิจัยที่เป็นเนื้อหาเชิงวิชาการให้ง่ายและสะดวกพร้อมใช้สำหรับกลุ่มเป้าหมายและประชาชนทั่วไป ซึ่งบทบาทของการสื่อสารในโลกยุคปัจจุบันมีความสำคัญสูงมาก โดย “สื่อ” ในกระแสโลกยุคใหม่เป็นทั้งตัวชีวิตและเครื่องมือในการพัฒนา

ดังนั้น เพื่อสนองตอบแนวทางดังกล่าว จึงเป็นที่มาและความสำคัญของชุดโครงการ “การสื่อสารเพื่อการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในชุมชนและพื้นที่” ของ สกว. ที่มีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารงานวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ผ่านกระบวนการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์และการวิจัยในระดับอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีหลักสูตรการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ ให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาตามแนวนโยบายการก่อตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏที่ว่า “การเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ทั้งนี้ แม้ว่ามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมจะมีพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร แต่ทว่าได้มีศูนย์การศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม-ชัยนาท จึงส่งผลให้จังหวัดชัยนาทเป็นพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมด้วยเหตุนี้ การพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมจึงปักหลักอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดชัยนาท

จากข้อมูลข้างต้น พบความเกี่ยวพันสอดคล้องทั้งประเด็นนโยบายการวิจัยของชาติ การสื่อสารงานวิจัยและการเรียนการสอนทางนิเทศศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม รวมถึงพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมบูรณาการสู่ความสำคัญและที่มาของโครงการวิจัยนี้

สำหรับจังหวัดชัยนาทนั้น ถือเป็นพื้นที่การพัฒนาจากรากฐานการวิจัย พบบางงานวิจัยกรณีศึกษาจังหวัดชัยนาทจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าวและส้มโอ อย่างไรก็ตาม พบบางงานวิจัยกลุ่มหนึ่งที่เป็น การวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการ ซึ่งผล การวิจัยนี้มีการนำไปใช้ประโยชน์ทั้งเชิงนโยบายและ เชิงสาธารณะที่เห็นผลจึงทำให้งานวิจัยดังกล่าวได้รับรางวัล งานวิจัยดีเด่นจาก สกว. อีกทั้งเป็นต้นแบบการพัฒนา ที่น่าสนใจให้กับจังหวัดอื่น กอปรด้วยจังหวัดชัยนาทจัดเป็น จังหวัดขนาดเล็ก มีประชากรจำนวน 330,300 คน แบ่งหน่วยการปกครองเป็น 8 อำเภอ 51 ตำบล 505 หมู่บ้าน (จังหวัดชัยนาท, 2560) การนี้ทำให้ความสัมพันธ์ของ คนชัยนาทใกล้ชิดกันมาก มีความสามัคคีสูง และมีวัฒนธรรมการปกครองเข้มแข็ง กล่าวคือ ความสัมพันธ์ ระหว่างผู้นำชุมชนทางการปกครอง ผู้นำชุมชนทาง ความคิด ปราชญ์ชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ภาคเอกชน และชาวบ้าน มีการประสานประโยชน์ซึ่งกันและกัน อีกทั้งทำงานร่วมกันเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยกลุ่มนี้ ถือเป็นทุนทางสังคมที่ส่งผลให้จังหวัดชัยนาทประสบความสำเร็จในการพัฒนาหลายด้าน

ด้วยทุนทางนโยบายภาครัฐ ทุนทางวิชาการ และ ทุนทางสังคมในจังหวัดชัยนาท เอื้อต่อการทำวิจัยเชิงปฏิบัติ การเพื่อนำผลจากการวิจัยในพื้นที่จังหวัดชัยนาทไปใช้ ประโยชน์ สร้างต้นแบบให้กับจังหวัดอื่น ผ่านแนวทางการใช้เครื่องมือด้านการสื่อสารเป็นตัวขับเคลื่อน

ต่อกรณีการสื่อสารในยุคปัจจุบัน พบว่า มีรูปแบบ หรือแนวทางการสื่อสารที่หลากหลาย การสื่อสารแบบ มีส่วนร่วมถือเป็นรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากแวดวง นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ว่าใช้แล้วได้ผลดีสำหรับการสื่อสารประเด็นสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงในสังคม ไทย ทั้งมิติด้านสังคม การเมืองการปกครอง สาธารณสุข และวัฒนธรรม (ปารีชาติ สถาปิตานนท์, 2551) ด้วยเหตุนี้

แนวคิดของการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้ จึงเป็นการทดสอบ แนวคิดทฤษฎีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทั้งในระดับ ความร่วมมือจากทุกภาคส่วนและการมีส่วนร่วมใน ทุกกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อ เพื่อหาความผลผลิต และผลลัพธ์ในเป้าหมายของการนำองค์ความรู้ด้านการวิจัย ในพื้นที่จังหวัดชัยนาทไปใช้ประโยชน์ ซึ่งคาดว่าจะ เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมไทยระดับกว้างต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อนำเสนอและใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยใน พื้นที่จังหวัดชัยนาทของ สกว. ที่เกี่ยวกับเรื่องการจัดการ ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบ บูรณาการด้วยการผลิตและเผยแพร่สื่อแบบมีส่วนร่วมของ คนชัยนาทและนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
2. เพื่อทราบถึงรูปแบบและระดับการมีส่วนร่วม รวมถึงผลการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการผลิตและ เผยแพร่สื่อ เพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการ ในจังหวัดชัยนาท ตามผลงาน วิจัยในพื้นที่ดังกล่าวของ สกว.
3. เพื่อพัฒนาทักษะการเรียนรู้และปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยมที่ดีต่อการทำวิจัยทางนิเทศศาสตร์และการสื่อสาร เพื่อการพัฒนาให้กับคนชัยนาทและนักศึกษามหาวิทยาลัย ราชภัฏจันทรเกษม

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านระยะเวลาการทำวิจัย: เดือนสิงหาคม 2559 - มีนาคม 2560 (8 เดือน)
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษาวิจัย: พื้นที่จังหวัดชัยนาท
3. ขอบเขตด้านเนื้อหา: ในการผลิตและเผยแพร่สื่อ ตามโครงการวิจัยใช้เนื้อหาจากผลงาน วิจัยระดับชาติ ในพื้นที่จังหวัดชัยนาท จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่
  - 3.1 งานวิจัย เรื่อง ความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหา ความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการ ในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ของนายวันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ (ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สกว. ปี พ.ศ. 2550)

3.2 งานวิจัย เรื่อง ความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหา ความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการ ในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ 2 ของนายวันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ (ทุนสนับสนุนการวิจัย จาก สกว. ปี พ.ศ. 2552)

3.3 งานวิจัย เรื่อง การสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท ของนายวันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ (ทุนสนับสนุนการวิจัย จาก สกว. ปี พ.ศ. 2555)

3.4 งานวิจัย เรื่อง ผลไม้และผักพื้นบ้านช่วย เสริมสร้างสุขภาพเด็กและผู้สูงอายุจังหวัดชัยนาท ของ นางยุพิน ขำนิล และคณะ (ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สกว. ปี พ.ศ. 2556)

3.5 งานวิจัย เรื่อง ต้นแบบการจัดการการผลิต พืชผักปลอดภัยคุณภาพสูงเพื่อการส่งออก ของนายวินัย เมฆดำ, ลลิตา พานิชกรกุล และแพรววี เคหะสุวรรณ (ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สกว. ปี พ.ศ. 2556)

3.6 งานวิจัย เรื่อง การสื่อสารคุณค่าของความรู้ เพื่อการพัฒนาพื้นที่ (RU): การผลิตรายการสารคดีสั้น ทางอินเทอร์เน็ต ชุดการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ กรณีศึกษา การปรับตัวเพื่อความยั่งยืนของชาวนาในพื้นที่จังหวัด ชัยนาท ของนายตปากร พุทเทส (ทุนสนับสนุนการวิจัยจาก สกว. ปี พ.ศ. 2558)

ตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการและการวัด การเรียนรู้ของนักศึกษา

งานวิจัยนี้ กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการ ตามเป้าหมายผลที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย ทั้งผลลัพธ์ เชิงคุณภาพและผลผลิตเชิงปริมาณ สำหรับการวัดการเรียนรู้ ของนักศึกษาผู้ร่วมโครงการหรือผู้ช่วยนักวิจัย จำนวน 9 คน กำหนดให้บูรณาการการเรียนการสอนรายวิชา การวิจัย ทางนิเทศศาสตร์ภาคเรียนที่ 1/2559 ของสาขาวิชา นิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏ จันทระเกษม โดยนักศึกษาจะได้ฝึกปฏิบัติลงพื้นที่ทำวิจัยจริง ในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผนวกความรู้

ขั้นสูงในระดับปริญญาตรีในการทำวิจัยและการผลิตสื่อ ตามแนวทางการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ผู้สอนประจำรายวิชาดังกล่าว กำหนดรายละเอียดประจำรายวิชาใน มคอ.3 สำหรับ รายวิชาการวิจัยทางนิเทศศาสตร์ ภาคเรียนที่ 1/2559 โดย ให้ค่าน้ำหนักการวัดผลประเมินผล ดังนี้

1. การประเมินการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์รายวิชา ใช้แบบทดสอบและการสอบปากเปล่า เพื่ออธิบายความ เข้าใจและสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติลงพื้นที่ศึกษาวิจัย คิดเป็นร้อยละ 60

2. การประเมินผลผลิตที่ได้จากการวิจัย ใช้ผล ประเมินสื่อจากกลุ่มเป้าหมาย คิดเป็นร้อยละ 30

3. การประเมินจิตพิสัย วินัย จรรยาบรรณ และ ค่านิยมที่พึงประสงค์สำหรับนักวิจัยทางนิเทศศาสตร์ ใช้ผลการประเมินจากแบบสังเกตการณ์ของนักวิจัย (อาจารย์ผู้สอนประจำรายวิชา) คิดเป็นร้อยละ 10

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) โดยมีการออกแบบระเบียบวิธีวิจัย การใช้เครื่องมือการวิจัย และ สร้างกระบวนการวิจัยที่หลากหลาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สิ่งที่ศึกษาหรือหน่วยการวิจัย สำหรับการศึกษานี้ กำหนดสิ่งที่จะศึกษาเป็นพื้นที่จังหวัดชัยนาท มีหน่วย การวิจัยเป็นชุมชนระดับจังหวัด จากข้อมูลทั่วไปจังหวัด ชัยนาท ปี 2560 รายงานว่าจังหวัดชัยนาทแบ่งเป็น 8 อำเภอ 51 ตำบล 505 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร รวมทั้งสิ้น 330,300 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและ รับจ้าง ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวและส้มโอ (จังหวัดชัยนาท, 2560)

อนึ่ง ด้วยรูปแบบของงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิง ปฏิบัติการ กำหนดเป้าหมายหรือผลผลิตที่ได้จากการวิจัย คือ สื่อชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงกำหนดเลือกพื้นที่ในจังหวัด ชัยนาท หนึ่งชุมชนระดับตำบล เพื่อใช้เป็นพื้นที่ศึกษา

เชิงปฏิบัติการผลิตสื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วมแห่งงานวิจัยนี้
ทั้งนี้การกำหนดพื้นที่ศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยได้ศึกษา
แหล่งข้อมูลประเภทเอกสารที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือ ตำรา
เอกสาร รายงาน งานวิจัยและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
จังหวัดชัยนาท ประกอบแหล่งข้อมูลประเภทบุคคล
ด้วยการปรึกษาหารือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของจังหวัด
ชัยนาทและนักวิจัยในพื้นที่ ได้พื้นที่กรณีศึกษาที่เป็นชุมชน
ระดับตำบล คือ ตำบลห้วยงู อำเภอหันคา ซึ่งปรากฏข้อดี
และความเหมาะสมมากกว่า 50 ตำบลอื่นในจังหวัดชัยนาท
ตามเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

(1) เกณฑ์ความพร้อมด้านทุนทางกายภาพ พบว่า
ตำบลห้วยงูเป็นตำบลขนาดกลาง มีที่ตั้งติดกับอำเภอเมือง
ชัยนาท มีการเดินทางคมนาคมที่สะดวก และมีความ
ผสมผสานระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทที่ลงตัว

(2) เกณฑ์ความพร้อมด้านทุนทางสังคม พบว่า
ตำบลห้วยงูเป็นชุมชนที่เข้มแข็งมีผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน
เกษตรกรในพื้นที่ และชาวบ้านที่สามัคคีกลมเกลียวกัน
ให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมทางสังคมร่วมกันเป็น
อย่างดีปรากฏการรวมกลุ่มทางสังคมที่เป็นรูปธรรมและ
มีศักยภาพสูง เช่นโรงเรียนสร้างสุขผู้สูงอายุตำบลห้วยงู
ศูนย์การเรียนรู้กองทุนสุขภาพตำบลห้วยงูกลุ่มหมอนน้อยนิค
ผลิตสื่อ กลุ่มค่ายมวยเด็ก กลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจชุมชน
ตำบลห้วยงู กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัย และชมรม
รักพอหลวง

(3) เกณฑ์ความพร้อมด้านทุนทางวัฒนธรรม พบว่า
ชาวบ้านตำบลห้วยงู ส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรม นับถือ
ศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในตำบล
กิจกรรมทางศาสนาที่มีอิทธิพลสูงต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน

(4) เกณฑ์ความพร้อมด้านทุนทางวิชาการ พบว่า
ตำบลห้วยงูเป็นศูนย์กลางการศึกษาของงานวิจัยของ สกว.
หลายเรื่อง อาทิ วิสาหกิจชุมชน ปลูกปลอดภัย เศรษฐกิจ
พอเพียง และการพัฒนาผู้สูงอายุ

2. เครื่องมือการวิจัยการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชน
เพื่อสร้างการสื่อสารระดับท้องถิ่น เกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นผล
การวิจัยทางวิชาการที่yakต่อความเข้าใจของชาวบ้าน
ให้ง่ายต่อความเข้าใจและสามารถเข้าถึงชาวบ้านในชุมชน
รวมถึงการนำผลจากการสื่อสารไปใช้ประโยชน์ใน
ชีวิตประจำวันนั้น เครื่องมือที่สำคัญสำหรับการศึกษานี้
คือ กิจกรรมการวิจัย (Research activities) ซึ่งประกอบด้วย
รูปแบบของการลงพื้นที่ทำความเข้าใจและเข้าใจในพื้นที่
ในลักษณะของการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography
approach) การประชุมแลกเปลี่ยนทัศนะและความเห็น
การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การผลิตสื่อแบบ
มีส่วนร่วม การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ผลผลิตที่ได้จาก
การวิจัย การประชุมชี้แจงและคืนข้อมูลให้กับชุมชน และ
จัดเสวนาเวทีชาวบ้านเพื่อต่อยอด ขยายผล การนำไปใช้
ประโยชน์เชิงนโยบายและสร้างความยั่งยืน

ทั้งนี้ พบว่ากิจกรรมการวิจัยดังกล่าวเป็นลักษณะ
เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality research) เน้นการ
มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของกิจกรรมวิจัย การออกแบบ
เครื่องมือในแต่ละกิจกรรมวิจัย ให้ความสำคัญกับบทบาท
และหน้าที่ในแต่ละช่วงของการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชน

3. ความน่าเชื่อถือของเครื่องมือการวิจัย เนื่องจาก
งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ การวัดคุณภาพและ
ประสิทธิภาพของเครื่องมือการวิจัยจึงปรากฏในลักษณะ
ของความน่าเชื่อถือของเครื่องมือ ดังนั้น การตรวจสอบ
ความน่าเชื่อถือของแต่ละกิจกรรมการวิจัยจึงใช้เกณฑ์
คุณภาพที่ได้จากผลของการศึกษาทบทวนวรรณกรรม
แนวคิด เรื่อง การมีส่วนร่วม ซึ่งกำกับโดยระดับการมีส่วนร่วม
สูงสุดที่ระบุว่า เป็นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใน
การทำสื่อชุมชนทุกคนในฐานะผู้รับสาร ผู้ส่งสาร และ
ผู้กำหนดนโยบายและวางแผนการสื่อสารชุมชน หลักการ
ดังกล่าวเป็นเกณฑ์มาตรฐานที่ทีมวิจัย ใช้ในการกำหนด
รูปแบบ แนวทาง และกรอบการดำเนินกิจกรรมการวิจัย

แต่ละกิจกรรม ด้วยเหตุนี้ การวัดความน่าเชื่อถือของกิจกรรมการวิจัยจึงไม่สามารถวัดหรือตรวจสอบก่อนนำเครื่องมือไปใช้ศึกษาวิจัยจริงได้ แต่ทว่าปรากฏตลอดระยะเวลาที่ใช้เครื่องมือการวิจัยในการศึกษา จึงกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบการกำกับและควบคุมเครื่องมือการวิจัยให้มีความน่าเชื่อถือมากกว่ารูปแบบการวัดและตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

นอกจากนี้บางกิจกรรมการวิจัยที่เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ เช่น การสำรวจ และการประเมินสื่อ ซึ่งปรากฏเป็นส่วนน้อยและเป็นเพียงเครื่องมือที่ใช้สำหรับยืนยันข้อมูลหลักนั้น ใช้การตรวจสอบความตรงและความเที่ยงของเครื่องมือเชิงปริมาณในรูปแบบการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (Indexes of item-objective congruence: IOC) โดยใช้ผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วยนักวิชาการด้านการประเมินและวัดผล นักวิชาการในพื้นที่และคนในพื้นที่จังหวัดชัยนาทที่เป็นประชากรในการศึกษาเชิงปริมาณนั้น ด้านการวัดความเที่ยงของเครื่องมือวิจัยกำหนดวิธีใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาครอนบาช (Cronbach's alpha coefficient) สถิติที่ใช้เป็นลักษณะของสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistic) ในรูปแบบของค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

สำหรับงานวิจัยนี้ กำหนดขั้นตอนดำเนินการวิจัยเป็น 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการกำหนดปัญหาและประเด็นการวิจัย ขั้นตอนพัฒนาโครงร่างงานวิจัย ขั้นตอนการศึกษาพื้นที่และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ขั้นตอนการผลิตสื่อ ขั้นตอนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ขั้นตอนติดตามประเมินผล และขั้นตอนขยายผล ต่อยอด และการนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งแต่ละขั้นตอนประกอบไปด้วยกิจกรรมการวิจัย จำนวน 7 กลุ่มกิจกรรมการวิจัย ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมลงพื้นที่สร้างความใกล้ชิดและคุ้นเคยกับชุมชน

ของทีมนักวิจัย กลุ่มกิจกรรมอบรมให้ความรู้และประเมินศักยภาพของชุมชนผ่านโครงการบริการวิชาการเพื่อสังคมของมหาวิทยาลัย กลุ่มกิจกรรมสำรวจพฤติกรรม การเปิดรับสื่อ ความพร้อม และความต้องการของชุมชนต่อการผลิตสื่อชุมชน กลุ่มกิจกรรมผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วม กลุ่มกิจกรรมประเมินผล กลุ่มกิจกรรมการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์สื่อ และกลุ่มกิจกรรมต่อยอดขยายผลการนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบายและสร้างความยั่งยืน ทั้งนี้ แต่ละกลุ่มกิจกรรมการวิจัยต่างประกอบไปด้วยกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งสิ้นจำนวน 25 กิจกรรมการวิจัย ได้แก่ กิจกรรมสำรวจพื้นที่ทำความเข้าใจ และพบผู้นำชุมชน กิจกรรมผู้นำชุมชนแนะนำพื้นที่และพบปะกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย กิจกรรมผลิตสื่อแนะนำผักปลอดภัย กิจกรรมพบปะผู้นำชุมชนทางการปกครอง กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ กิจกรรมบริการวิชาการของคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม โครงการอบรมนักการออมและการลงทุน และโครงการอบรมการผลิตสื่อเพื่อชุมชนโดยชุมชน กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมสำรวจพฤติกรรม การเปิดรับสื่อ กิจกรรมศึกษาความพร้อมและความต้องการของชุมชนต่อการผลิตสื่อชุมชน กิจกรรมนักวิจัยต้นน้ำพบนักวิจัยปลายน้ำและนักวิจัยท้องถิ่น กิจกรรมคืนข้อมูลให้กับชุมชน กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดกลยุทธ์และรูปแบบสื่อชุมชน กิจกรรมผลิตสื่อสนับสนุนสื่อหลัก กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเขียนบท กิจกรรมประชุมวางแผนการบริหารการผลิตสื่อชุมชน กิจกรรมถ่ายทำรายการ กิจกรรมลำดับภาพรายการ กิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สื่อสนับสนุนกิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมทดสอบสื่อ (Pre-test) กิจกรรมรายงานความก้าวหน้างานวิจัย กิจกรรมติดตามและประเมินผลจากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) กิจกรรมเผยแพร่รายงานวิจัย และกิจกรรมเสวนาเวทีชาวบ้านเพื่อหาแนวทางการสร้างความยั่งยืนของสื่อชุมชนสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 ขั้นตอนการวิจัย กลุ่มกิจกรรมการวิจัย และกิจกรรมการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย	กลุ่มกิจกรรมการวิจัย	กิจกรรมการวิจัย
1. ขั้นตอนการกำหนดปัญหาและประเด็นการวิจัย		กิจกรรมที่ 1: กิจกรรมสำรวจพื้นที่ทำความรู้จักและพบผู้นำชุมชน
2. ขั้นตอนพัฒนาโครงร่างงานวิจัย		กิจกรรมที่ 2: กิจกรรมผู้นำชุมชนแนะนำพื้นที่และพบปะกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย กิจกรรมที่ 3: กิจกรรมผลิตสื่อแนะนำผักปลอดภัย
3. ขั้นตอนการศึกษาพื้นที่และสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน สร้างความใกล้ชิดและคุ้นเคยกับชุมชนของทีมนักวิจัย	1. กลุ่มกิจกรรมลงพื้นที่	กิจกรรมที่ 4: กิจกรรมพบปะผู้นำชุมชนทางการปกครอง กิจกรรมที่ 5: กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์
	2. กลุ่มกิจกรรมอบรมให้ความรู้และประเมินศักยภาพของชุมชนผ่านโครงการบริการวิชาการเพื่อสังคมของมหาวิทยาลัย	กิจกรรมที่ 6: กิจกรรมบริการวิชาการของคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (โครงการอบรมนักรอและ การลงทุน) กิจกรรมที่ 7: กิจกรรมบริการวิชาการของคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (โครงการอบรมการผลิตสื่อเพื่อชุมชนโดยชุมชน) กิจกรรมที่ 8: กิจกรรมจิตอาสา
	3. กลุ่มกิจกรรมสำรวจพฤติกรรม การเปิดรับสื่อ ความพร้อม และความต้องการของชุมชนต่อการผลิตสื่อชุมชน	กิจกรรมที่ 9: กิจกรรมสำรวจพฤติกรรม การเปิดรับสื่อ กิจกรรมที่ 10: กิจกรรมศึกษาความพร้อมและความต้องการของชุมชนต่อการผลิตสื่อชุมชน กิจกรรมที่ 11: กิจกรรมนักวิจัยต้นน้ำพบนักวิจัยปลายน้ำและนักวิจัยท้องถิ่น
4. ขั้นตอนการผลิตสื่อ	4. กลุ่มกิจกรรมผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วม	กิจกรรมที่ 12: กิจกรรมคืนข้อมูลให้กับชุมชน กิจกรรมที่ 13: กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดกลยุทธ์และรูปแบบสื่อชุมชน กิจกรรมที่ 14: กิจกรรมผลิตสื่อสนับสนุนสื่อหลัก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ขั้นตอนการวิจัย	กลุ่มกิจกรรมการวิจัย	กิจกรรมการวิจัย
4. ขั้นตอนการผลิตสื่อ	4. กลุ่มกิจกรรมผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วม	กิจกรรมที่ 15: กิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเขียนบท กิจกรรมที่ 16: กิจกรรมประชุมวางแผนการบริหารการผลิตสื่อชุมชน กิจกรรมที่ 17: กิจกรรมถ่ายทำรายการ “ป้าสั่งลุย” กิจกรรมที่ 18: กิจกรรมลำดับภาพรายการ “ป้าสั่งลุย”
5. ขั้นตอนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์	5. กลุ่มกิจกรรมการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์สื่อ	กิจกรรมที่ 19: กิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สื่อสนับสนุน กิจกรรมที่ 20: กิจกรรมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์รายการ “ป้าสั่งลุย”
6. ขั้นตอนติดตามประเมินผล	6. กลุ่มกิจกรรมประเมินผล	กิจกรรมที่ 21: กิจกรรมทดสอบสื่อ (Pre-test) กิจกรรมที่ 22: กิจกรรมรายงานความก้าวหน้างานวิจัย กิจกรรมที่ 23: กิจกรรมติดตามและประเมินผลจากนิต้า
7. ขั้นตอนขยายผล ต่อยอด และการนำไปใช้ประโยชน์	7. กลุ่มกิจกรรมต่อยอดขยายผล การนำไปใช้ประโยชน์เชิงนโยบายและสร้างความยั่งยืน	กิจกรรมที่ 24: กิจกรรมเผยแพร่งานวิจัย กิจกรรมที่ 25: กิจกรรมเสวนาเวทีชาวบ้านเพื่อหาแนวทางการสร้างความยั่งยืนของสื่อชุมชน กิจกรรมที่ 25: กิจกรรมเสวนาเวทีชาวบ้านเพื่อหาแนวทางการสร้างความยั่งยืนของสื่อชุมชน

ผลผลิตจากงานวิจัย

การศึกษาวิจัยตามโครงการวิจัยนี้ ได้ผลผลิตจากงานวิจัย 4 ผลผลิต ได้แก่

1. กระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นกระบวนการทางเทคนิคการผลิตสื่อแบบมีส่วนร่วม รูปแบบ “สื่อชุมชน”
2. รายการสาระบันเทิง “ป้าสั่งลุย” จำนวน 5 ตอน ความยาวตอนละ 5 นาที
3. การบูรณาการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความยั่งยืนในการพัฒนา เป็นผลลัพธ์เชิงเป้าหมายทางการพัฒนาจากกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชน
4. การวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักศึกษาผู้ร่วมวิจัย ที่เกิดจากกระบวนการร่วมศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ศึกษาวิจัย

สรุปผลการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เกิดผลผลิตใน 2 ลักษณะ คือ ผลผลิตที่อยู่ในรูปของกระบวนการ (Process) ผลผลิตที่อยู่ในรูปของสื่อ (Media output) สำหรับผลการวิจัยชุดแรก พบว่าการนำเสนอผลการวิจัยของ สกว. ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาทนั้น บรรลุเป้าหมายความสำเร็จด้วยการผลิตและเผยแพร่สื่อแบบมีส่วนร่วม ในลักษณะของ “สื่อชุมชน” ดังปรากฏเป็นสื่อวีดิทัศน์ รูปแบบรายการสาระบันเทิง (Edutainment program) หรือเกมโชว์ ชื่อรายการ “ป้าสั่งลุย” จำนวน 5 ตอน ความยาวตอนละ 30 นาที เผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ อาทิ ยูทูบ (Youtube) เฟซบุ๊ก (Facebook) และไลน์ (Line) สำหรับเนื้อหาสาระแต่ละตอน นำมาจากการเรียบเรียงและย่อยองค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยของ สกว. ในพื้นที่จังหวัดชัยนาท สรุปเป็น 5 ประเด็นต่อ 1 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 “บัญชีครัวเรือน” ตอนที่ 2 “ความสุขในครอบครัว” ตอนที่ 3 “เวลาว่างเยาวชน” ตอนที่ 4 “ผักปลอดภัย” และตอนที่ 5 “วิสาหกิจชุมชน” ด้านโครงสร้างรายการแต่ละตอน แบ่งเป็น 5 ช่วง เริ่มจากช่วงเปิดรายการแจกใจท์ ช่วงตามหาที่ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ หรือครูในการแนะนำเทคนิคการทำภารกิจ

โดยกำหนดว่าต้องเป็นคนในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ต่อไปจึงเข้าสู่ช่วงตามหาเยาวชนชัยนาทเพื่อมาร่วมทีมแข่งขัน ในช่วงที่สำคัญของรายการ คือ ช่วงแข่งขันทำภารกิจสำหรับช่วงสุดท้ายเป็นการสรุปการแข่งขัน ซึ่งกำหนดให้มีการแทรกเนื้อหาสาระที่เป็นผลการวิจัยผ่านรูปแบบการบรรยายสรุปจากนักวิจัยเจ้าของเรื่อง

ต่อกรณีการเผยแพร่สื่อดังกล่าวนี้ ได้ผลผลิตจากงานวิจัยอีกรูปแบบหนึ่ง คือ สื่อสนับสนุนสำหรับการประชาสัมพันธ์สื่อหลัก (รายการ “ป้าสั่งลุย”) ใน 5 ลักษณะ ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อกิจกรรม สื่อสิ่งพิมพ์ในรูปแบบป้ายโฆษณาขนาดทั่วไป (Banner) และขนาดใหญ่ (Billboard) สื่อผลิตภัณฑ์ประเภทเสื้อยืดเสื้อคอโพลี และสื่อออนไลน์

อย่างไรก็ตาม ผลผลิตการวิจัยที่เป็นลักษณะของกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อแบบมีส่วนร่วม พบว่าเป็นผลลัพธ์จากการดำเนินงาน 25 กิจกรรมการวิจัย โดยปรากฏรูปแบบของการมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการวางแผน การผลิต จนถึงการเผยแพร่สื่อ ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ทั้งส่วนภาครัฐ ส่วนภาคสถาบันการศึกษา และส่วนภาคประชาสังคมในพื้นที่จังหวัดชัยนาท อันได้แก่ ผู้นำชุมชน เกษตรกร ชาวบ้าน เยาวชน และผู้สูงอายุ โดยแต่ละกลุ่มต่างมีส่วนร่วมในรูปแบบและระดับที่แตกต่างกัน แต่ทว่า มีความสัมพันธ์และมุ่งเป้าหมายความสำเร็จเดียวกัน คือ การสื่อสารเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาท

ประเด็นสุดท้ายที่สำคัญของผลการวิจัยนี้ คือ ทั้งกระบวนการและผลผลิตที่เป็นสื่อชุมชน ได้สร้างและพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ทักษะและประสบการณ์ของนักศึกษาผู้ช่วยนักวิจัยและนักวิจัยในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ที่ร่วมโครงการฯ ทั้งในมิติการเรียนการสอนการวิจัยทางนิเทศศาสตร์และด้านนิเทศศาสตร์พัฒนาการที่สำคัญ คือ กระบวนการวิจัยนี้ได้ปลูกฝังทัศนคติที่ดีและสร้างความเชื่อที่ว่าการทำงานวิจัยไม่ใช่เรื่องยากอีกยังมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนเราทุกคนไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเชิงสร้างสรรค์

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้อภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. กระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาท

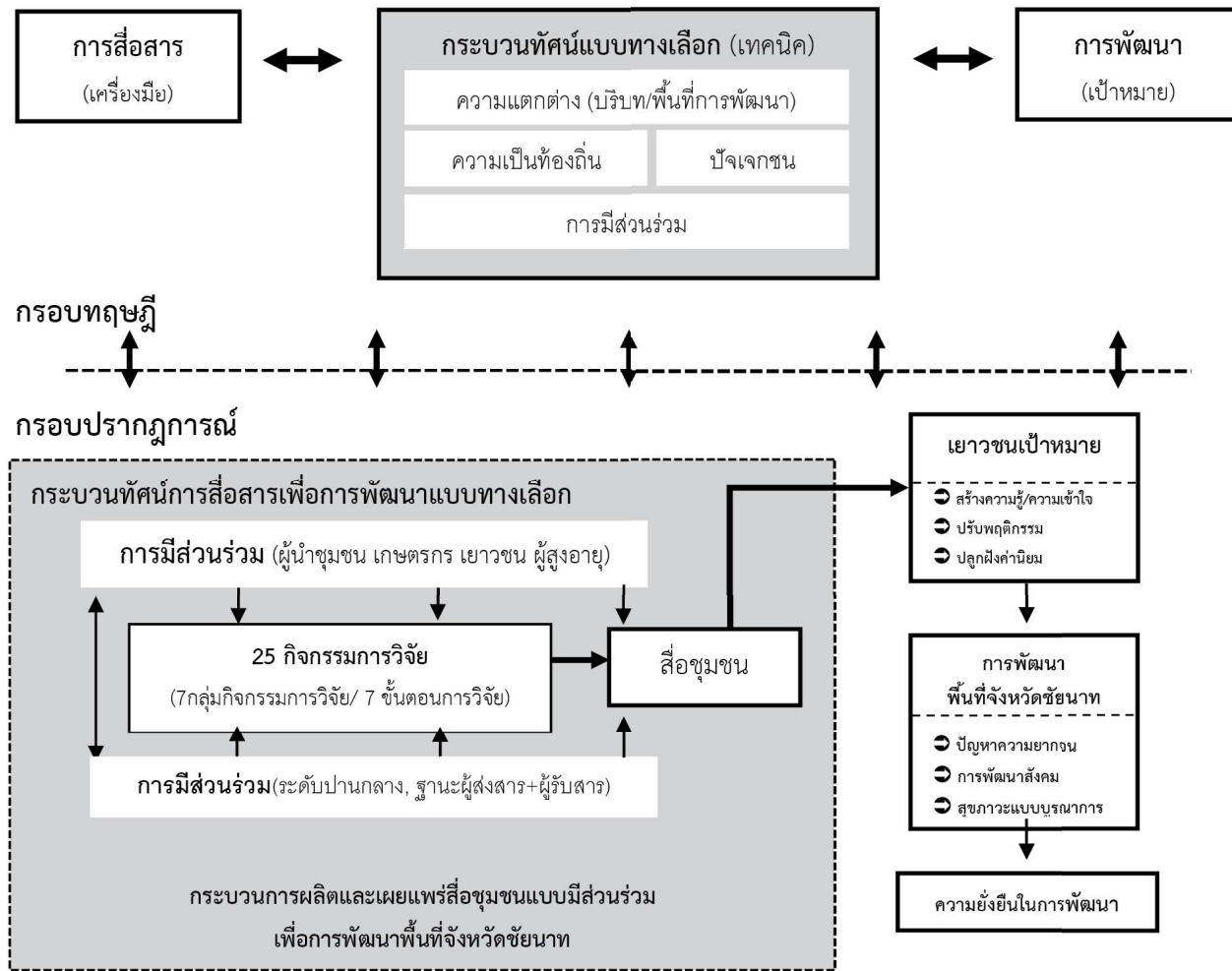
การสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development communication) เป็นแนวคิดที่ใช้เครื่องมือ “การสื่อสาร” เพื่อการพัฒนา ปรากฏครั้งแรกช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ตามกระแสการปฏิวัติอุตสาหกรรม แนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อพัฒนาในยุคแรก ตั้งอยู่บนกระบวนทัศน์การพัฒนาแบบความทันสมัย หลังจากนั้นจึงปรับสู่กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบพึ่งพิง ปัจจุบันพบว่า มีการพัฒนาสู่กระบวนทัศน์การพัฒนาแบบทางเลือก (Alternative paradigm) จุดเด่นของกระบวนทัศน์วิธีคิดยุคใหม่นี้ให้ความสำคัญกับพื้นที่และบริบทของแต่ละสังคมที่ต่างกัน รูปแบบปัญหา และแนวทางการพัฒนาย่อมแตกต่างกัน เน้นความเป็นท้องถิ่นและชุมชน (Localization) ทั้งนี้ การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบทางเลือกในยุคนี้ ส่งผลต่อหลักการแนวคิดที่เป็นกระแสความนิยมในการพัฒนาสังคม อาทิ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การสื่อสารรณรงค์ และการบริหารจัดการสื่อ (กัจจร หลุยยะพงศ์, 2557: 6-14)

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication) เป็นเทคนิคตามกรอบกระบวนทัศน์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบทางเลือก มีรากฐานมาจากแนวคิดแบบประชาธิปไตย ให้ความสำคัญกับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงสะท้อนรูปแบบการสื่อสารตามตัวแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม (Ritualistic) ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารอยู่ในระดับเดียวกัน และสามารถสลับตำแหน่งบทบาทหน้าที่ในการสื่อสารได้ตลอดเวลา โดยการสลับตำแหน่งบทบาทที่ว่าเทียบได้กับแนวคิด เรื่อง ระดับการมีส่วนร่วม ซึ่ง พิชิต ธิอิน (2560),

พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์ (2556: 31-33) และ กาญจนา แก้วเทพ (2552: 232-240) ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารว่า แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับการมีส่วนร่วมต่ำ บุคคลจะทำหน้าที่ในฐานะผู้รับสาร ส่วนระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง บุคคลจะทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้รับสารและผู้ส่งสาร อีกทั้งสามารถสลับบทบาทหน้าที่กันได้ สำหรับระดับการมีส่วนร่วมสูง บุคคลจะทำหน้าที่ในฐานะผู้รับสาร ผู้ส่งสาร และผู้กำหนดนโยบายวางแผนการสื่อสารด้วย ทั้งนี้ จาก 2 มิติแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ทั้งโครงสร้างการสื่อสารตามแบบจำลองเชิงพิธีกรรมและแนวคิดเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วม พบความหมายในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้แล้ว กาญจนา แก้วเทพ (2552, 113-237) ยังกล่าวได้ถึง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่า คุณสมบัติโดดเด่นของการมีส่วนร่วม คือ คุณค่าทางด้านจิตใจ ก่อความผูกพัน และความรู้สึกห่วงแหนในฐานะเจ้าของ

กัจจร หลุยยะพงศ์ (2557: 8-11) กล่าวถึง การสื่อสารรณรงค์และการบริหารจัดการสื่อว่าเป็นแนวคิดในกลุ่มการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม สืบกระแสจากกระบวนทัศน์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบทางเลือก โดยเฉพาะการบริหารจัดการสื่อ ซึ่งความหมายของ กัจจร หลุยยะพงศ์ ให้ความสำคัญกับรูปแบบการบริหารสื่อเพื่อการพัฒนาในเป้าหมายระดับชุมชน ดังนั้น จึงระบุได้ว่ารูปแบบการบริหารจัดการสื่อดังกล่าวเป็นกลุ่มความหมายชุดเดียวกันของ สื่อชุมชน สื่อพิธีกรรม และสื่อพื้นบ้าน

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ พบประเด็นอภิปรายที่น่าสนใจของกระบวนการนี้ คือ การบูรณาการกลุ่มแนวคิดทฤษฎีชุดความหมายเดียวกัน เติบโตสืบทอดจากรากฐานกระบวนทัศน์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบทางเลือกเดียวกัน แสดงเป็นภาพช่วยความเข้าใจตามภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาท

จากภาพที่ 1 ปรากฏกรอบโครงสร้าง 2 ส่วนหลัก ส่วนบนเป็นกรอบแนวคิดทฤษฎีที่พัฒนามาจากแนวคิดเรื่อง การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบทางเลือก ซึ่งปรากฏองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน คือ “การสื่อสาร” “กระบวนการตัดสินใจแบบทางเลือก” และ “การพัฒนา” โดยที่ “การสื่อสาร” ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายเป็นการพัฒนาด้านกระบวนการตัดสินใจแบบทางเลือกเป็นนโยบายกลยุทธ์ หรือเทคนิคที่ใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาสำหรับแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจแบบทางเลือก มีวิธีคิดเฉพาะ คือ การให้ความสำคัญกับเรื่องความแตกต่างตามบริบท โดยเชื่อว่า ความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นที่ตั้ง บริบทหรือสิ่งแวดล้อม ย่อมส่งผลต่อความต่างในการพัฒนาด้วยเช่นกัน ไม่มีสูตรสำเร็จการพัฒนาที่ตายตัว แต่สูตรการพัฒนาเป็นเรื่องจำเพาะพื้นที่ ในมิติของ

โครงสร้างทางสังคมนั้น พบว่ากระบวนการตัดสินใจแบบทางเลือก ไม่นิยมที่จะมองภาพรวมของโครงสร้างทางสังคม แต่ทว่า จะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบหรือหน่วยที่เล็กที่สุดในสังคมในลักษณะของปัจเจกชน (Individual) หรือถ้ามองสังคมเป็นประเทศชาติ กระบวนการตัดสินใจแบบทางเลือกจะให้ความสนใจกับ “ความเป็นท้องถิ่น” (Localization) ซึ่งปรัชญาวิธีคิดเช่นนี้ส่งผลให้เกิดผลผลิตที่เป็นเทคนิควิธีการมีส่วนร่วม ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์ภาพรวมของกระบวนการจึงสรุปความเข้าใจร่วมกันได้ว่า แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วม ด้วยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ส่งผลให้เกิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

จากกรอบทฤษฎีส่วนบนปรากฏความสัมพันธ์กับกรอบปรากฏการณ์ส่วนล่างได้ว่า ความสำเร็จในการพัฒนาที่เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และ

สุขภาพแบบบูรณาการ ในพื้นที่จังหวัดชัยนาท สามารถใช้ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกขยายผลการพัฒนาสู่ความยั่งยืนเฉพาะบริบทพื้นที่จังหวัดชัยนาทได้เป็นอย่างดี แม้ว่า ผลการศึกษาของวันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ (2553) จะแสดงผลผลิตที่เป็นความสำเร็จในการพัฒนาด้วย เครื่องมือที่เรียกว่า “บัญชีครัวเรือน” อีกทั้ง ยังพบ การนำผล การวิจัยไปใช้ประโยชน์เชิงปฏิบัติและ เชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรมชัดเจนก็ตามแต่ทว่า องค์ความรู้ ดังกล่าว ยังสามารถเพิ่มเติมได้ด้วยความยั่งยืน นั่นก็คือ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเวลาและ ความต่อเนื่อง ดังนั้น ต่อกรณีเพิ่มเติมองค์ความรู้ในลักษณะ ของความยั่งยืนในการพัฒนาจากงานวิจัยชุดดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงเสริมบทบาทด้านการสื่อสารโดยการนำเสนอ ผลการวิจัยให้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชน คนรุ่นใหม่ ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต

กาญจนา แก้วเทพ, นันทกา สุธรรมประเสริฐ และ เอกธิตา เสริมทอง (2554) กล่าวถึง ความสำคัญของเด็กกับการสื่อสาร ผ่านการวิเคราะห์งานวิจัยหลายเรื่อง ข้อค้นพบ ประเด็นการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายเด็ก คือ ความยั่งยืน เพราะเด็กมีคุณสมบัติก้าวหน้า มีเวลาใช้ชีวิตในสังคม ยาวนานกว่าวัยอื่น นอกจากนี้ในช่วงวัยเด็กระดับความรู้ ความเข้าใจยังมีไม่มาก การเติมเต็ม และบ่มเพาะจึงง่าย ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการ คือ หลังจากที่เกิดความรู้ออกแล้วความรู้ดังกล่าวจะติดตัวไปเป็นระยะเวลา ยาวนาน จากเด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และบั้นปลายก็เป็น ผู้สูงอายุ ช่วงเวลาของการคงอยู่ขององค์ความรู้ในเด็ก ที่ว่านี้ จึงมีระยะเวลาหลายสิบปี ดังสำนวนที่ว่า “เด็กในวันนี้ คือ ผู้ใหญ่ในวันหน้า” และ “เด็กฉลาดชาติเจริญ”

ต่อประเด็นระดับและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อชุดนี้นั้น วิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

ตารางที่ 2 ระดับและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อชุมชน รายการ “ป่าสั่งลุย”

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ระดับการมีส่วนร่วม	รูปแบบการมีส่วนร่วม
สกว.	<ul style="list-style-type: none"> มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย 	<ul style="list-style-type: none"> สนับสนุนทุนงบประมาณ
นักวิจัย	<ul style="list-style-type: none"> มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย มีส่วนร่วมในการผลิตรายการ 	<ul style="list-style-type: none"> บริหารจัดการโครงการวิจัย ข้อเสนอแนะทางวิชาการ ผลิตและเผยแพร่สื่อ
นักศึกษาผู้ช่วยนักวิจัย	<ul style="list-style-type: none"> มีส่วนร่วมในการร่วมรายการ มีส่วนร่วมในการผลิตรายการ 	<ul style="list-style-type: none"> อำนวยความสะดวก ผลิตและเผยแพร่สื่อ
ผู้นำชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย มีส่วนร่วมในการร่วมรายการ มีส่วนร่วมในการผลิตรายการ 	<ul style="list-style-type: none"> อำนวยความสะดวก ผลิตและเผยแพร่สื่อ
เด็กและเยาวชน	<ul style="list-style-type: none"> มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย มีส่วนร่วมในการร่วมรายการ มีส่วนร่วมในการผลิตรายการ 	<ul style="list-style-type: none"> ผลิตและเผยแพร่สื่อ
เกษตรกร	<ul style="list-style-type: none"> มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย มีส่วนร่วมในการร่วมรายการ 	<ul style="list-style-type: none"> อำนวยความสะดวก ผลิตและเผยแพร่สื่อ

จากตารางที่ 2 พบว่า แต่ละกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างมีระดับการมีส่วนร่วมที่ต่างกัน เช่นเดียวกับรูปแบบการมีส่วนร่วม ข้อมูลที่น่าสนใจในการอภิปราย คือ แม้ว่ากลุ่มเด็กเยาวชนชัชวาทจะปรากฏรูปแบบการมีส่วนร่วมเพียงการผลิตและเผยแพร่สื่อ แต่ทว่าเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เข้มข้นมากเมื่อเทียบกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มอื่น และถือเป็นกลุ่มสำคัญในการผลิตและเผยแพร่สื่อด้วยเช่นกัน อภิปรายต่องานวิจัยของ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2551) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารประเด็นสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย พบว่า มีการกำหนดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในการรณรงค์ แบ่งเป็นกลุ่มแกนนำกับกลุ่มพันธมิตร ในแต่ละการรณรงค์ก็มีสัดส่วนของแต่ละกลุ่มในการดำเนินงานเช่นกัน แม้ว่าจะเป็นรูปแบบของการรณรงค์แบบมีส่วนร่วม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกคนหรือทุกกลุ่มจะมีระดับการมีส่วนร่วมเท่าเทียมกันโดยสมบูรณ์ดังนั้น ผลการศึกษาตามตารางที่ 2 จึงเป็นการสนับสนุนแนวคิดทิศทางนี้เป็นอย่างดี

สำหรับการอธิบายถึงกรอบส่วนกลางที่เป็นโครงสร้างปรากฏการณ์กระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัชวาทนั้น เป็นกระบวนการเดียวกับกระบวนการวิจัยหรือระเบียบวิธีวิจัยของงานวิจัยนี้ สำหรับ กาญจนา แก้วเทพ (2552, 88-89) ได้กล่าวถึงในทิศทางเดียวกัน แต่ใช้คำว่า การโยก “กระบวนการวิจัย” มาใช้เป็น “กระบวนการทำงานพัฒนา” อีกยังอธิบายเพิ่มเติมว่า แนวทางดังกล่าวเป็นหลักการของการทำกิจกรรมที่เรียกว่า “กิจกรรมพัฒนาที่มาจากฐานงานวิจัย” (Action based-on research) ซึ่งมักปรากฏหลายกิจกรรมในงานวิจัยโดยแต่ละกิจกรรมจะมีที่มาที่ไป เรียงร้อยเชื่อมโยงเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ที่นำไปสู่เป้าหมายของการวิจัยนั้น สำหรับงานวิจัยนี้ก็ปรากฏลักษณะเช่นนั้นด้วย คือ มีกิจกรรมการวิจัย จำนวน 25 กิจกรรม ทั้งนี้ แต่ละกิจกรรมการวิจัยจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่เชื่อมโยงกับผลผลิต ผลลัพธ์ หรือผลการศึกษาของกิจกรรมการวิจัยก่อนหน้า เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของกิจกรรมการวิจัยที่เป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องจนเกิดผลผลิต

การวิจัยเป็นกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วมและสื่อชุมชน รายการสาระบันเทิง “ป้าสั่งลุย”

ตลอดระยะเวลาในการดำเนินการ 25 กิจกรรมการวิจัย กระบวนการถูกควบคุมด้วยตัวแปรที่เป็นหลักการหรือหัวใจสำคัญของกระบวนการทัศนศาสตร์สื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบทางเลือกหรือการมีส่วนร่วมจากภาพที่ 1 พบปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยนี้ ถูกควบคุมตัวแปรการมีส่วนร่วมใน 2 มิติ ได้แก่ มิติตัวบุคคล และมีระดับการมีส่วนร่วม สำหรับงานวิจัยนี้กำหนดนิยามระดับมาตรฐานของการมีส่วนร่วมที่ระดับปานกลาง กล่าวคือ ควบคุมการมีส่วนร่วมระดับผู้รับสารและผู้ส่งสาร บางกรณีอาจพบระดับวางแผนและกำหนดนโยบายได้ แต่ว่าต้องไม่ได้อยู่ในระดับผู้รับสารเพียงฐานะเดียว อนึ่ง การควบคุมดังกล่าว ถือเป็นนโยบายหลักในการดำเนินงานของกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วม อีกทั้งใช้เป็นเกณฑ์สำคัญในการออกแบบแต่ละกิจกรรมการวิจัย เป็นตัวกำหนดผู้เข้าร่วมกิจกรรม รูปแบบกิจกรรม และวิธีการดำเนินงานของกิจกรรมการวิจัยนั้น

กาญจนา แก้วเทพ (2552, 28-99) ได้กล่าวถึงทิศทางการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในประวัติศาสตร์ไทย โดยในปี พ.ศ. 2542 สกว. ได้สนับสนุนโครงการวิจัย “ประมวลองค์ความรู้งานวิจัยเรื่องการสื่อสารเพื่อการพัฒนา” การดำเนินงานดังกล่าวได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520-2540 ประมวลความรู้ดังกล่าวมาทำวิจัยชุดโครงการ “การสื่อสารเพื่อชุมชน” ประกอบด้วยงานวิจัยย่อย 30 โครงการ เน้นการทดสอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เช่น “การมีส่วนร่วม” และ “สื่อชุมชน” หลังจากนั้น ระยะเวลาเริ่มทำการศึกษาที่แคบลง โดยเน้นศึกษาเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพผ่านการทำโครงการพัฒนา “การสื่อสารเพื่อสุขภาพ” ที่มีโครงการย่อยกว่า 70 โครงการ ระยะเวลา ช่วงปี พ.ศ. 2550-2552 ได้เกิดโครงการวิจัยชุด “การสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการใช้และการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่การสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน” ซึ่งเป็นการรวบรวมองค์ความรู้จากการดำเนินการที่ผ่านมาในอดีต ผสมผสาน

กับกิจกรรมบริหารจัดการความรู้ (Knowledge management: KM) ทั้งนี้ ตลอดระยะเวลาเกือบ 2 ทศวรรษในการศึกษารูปแบบและความสำเร็จของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นและยืนยันได้ระดับหนึ่งว่า การมีส่วนร่วมนั้นมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการพัฒนา

ว่าด้วยสื่อชุมชนที่เป็นผลผลิตของงานวิจัยนี้มีประสิทธิภาพทางการสื่อสารในการพัฒนาหรือไม่นั้น การตอบคำถามต้องใช้เหตุผลและการอ้างอิงจากปรากฏการณ์ข้างต้นก่อนหน้านี้ ที่เป็นการดำเนินงานโครงการ วิจัยของ สกว. และสถิติข้อมูลจากฐานข้อมูลงานวิจัยไทย ผลจากงานวิจัยนี้ไม่อาจบ่งชี้ความสำเร็จระดับที่โจทย์ดังกล่าวต้องการได้ เนื่องจากต้องใช้เวลายาวนานในการพิสูจน์และยืนยัน ระดับการวัดผลสำเร็จของการสื่อสารชุมชนจากผลผลิตที่เป็นสื่อชุมชน รายการสารระบับเทิง “ป้าสั่งลุย” นี้ กำหนดให้มีการประเมินสื่อ ด้วยการวัดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นเนื้อหาการพัฒนาทั้ง 5 ประเด็น ซึ่งปรากฏในกิจกรรมการวิจัยที่ 21 เครื่องมือที่ใช้คือ แบบประเมินความรู้ความเข้าใจ ก่อนและหลังการชมรายการ ส่วนแนวทางการวัดผลสำเร็จของการสื่อสารในระดับที่เกิดการพัฒนาในจังหวัดชัยนาท หรือเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาคือรวมคำว่า “ความยั่งยืน” เข้าไปด้วยเป็น “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้น งานวิจัยนี้ยังไม่สามารถทำได้ เนื่องจากต้องใช้เวลา อีกทั้ง ขึ้นกับตัวแปรที่เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของสื่อชุมชนตามงานวิจัยนี้ว่าจะมีกระบวนการปรับเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจองค์ความรู้ดังกล่าวสู่พฤติกรรมส่วนตัวและพัฒนาถึงการปลูกฝังเป็นทัศนคติค่านิยมประจำตัวหรือไม่

ประเด็นสุดท้ายแต่มีความสำคัญสูงสุดของหัวข้อการอภิปรายนี้ คือ ผลผลิตที่ได้จากงานวิจัยนี้ ซึ่งปรากฏใน 2 ลักษณะ คือ กระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาท สำหรับอีกผลผลิตหนึ่ง คือ สื่อชุมชน รายการสารระบับเทิง “ป้าสั่งลุย” กาญจนา แก้วเทพ (2552, 26) ได้กล่าวถึงคุณค่าของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมว่า การสื่อสารดังกล่าวจะเกิดผลผลิต 2 ลักษณะเช่นเดียวกับที่ปรากฏผลที่เกิดจาก

งานวิจัยนี้ คือ “กระบวนการ” (Process) และ “ผลลัพธ์” (Product) ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ ให้ความสำคัญกับกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ เพราะให้ความรู้สึกเป็นเจ้าของและผูกพัน ในทิศทางเดียวกัน กำจร หลุยยะพงศ์, ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร และปานทิพย์ ลิกขะไชย (2550) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรณรงค์สุขภาพในระดับชุมชน พบว่าการนำเสนอผลการวิจัยและการถอดบทเรียนให้มีความสำคัญกับกระบวนการ “คลื่นสามระลอก” ความสำเร็จของการรณรงค์เป็นเพียงส่วนเติมเต็มและยืนยันความสมบูรณ์และประสิทธิภาพของกระบวนการเท่านั้น

พิชิต ธิอิน (2560) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นแหล่งท่องเที่ยวที่ตายแล้วทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม” โดยกำหนดเครื่องมือการวิจัยเป็นกิจกรรมการวิจัย จำนวน 10 กิจกรรม ภาพรวมเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในหมู่บ้านบ่อสร้างเพื่อจัดทำแผนชุมชน ใช้ในการรื้อฟื้นการท่องเที่ยวของหมู่บ้านบ่อสร้าง จังหวัดเชียงใหม่ ข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยดังกล่าว เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดของ กาญจนา แก้วเทพ และผลการศึกษาของ กำจร หลุยยะพงศ์, ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร และปานทิพย์ ลิกขะไชย ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยงานวิจัยของ พิชิต ธิอิน เรื่องดังกล่าวในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้ความสำคัญกับการสรุปขั้นตอน วิธีการ เป้าหมาย และผลที่ได้รับของแต่ละกิจกรรมการวิจัย แสดงภาพความสอดคล้องเชื่อมโยงของแต่ละกิจกรรมการวิจัย ภายใต้กรอบของหลักการมีส่วนร่วม มีการสรุปข้อมูล วิเคราะห์ และอภิปรายผลในประเด็นความสำคัญของหลักการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยอย่างลึกซึ้ง

สรุปภาพรวมเกี่ยวกับกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาท พบว่า กระบวนการนี้เป็นทั้งกระบวนการวิจัยและกระบวนการพัฒนา เกิดในห้วงเวลาเดียวกันและแสดง 2 บทบาทพร้อมกัน การออกแบบกิจกรรมการวิจัยและการดำเนินงานถูกกำหนดกรอบแนวทางตามหลักการมีส่วนร่วม ใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือหลักของกระบวนการ

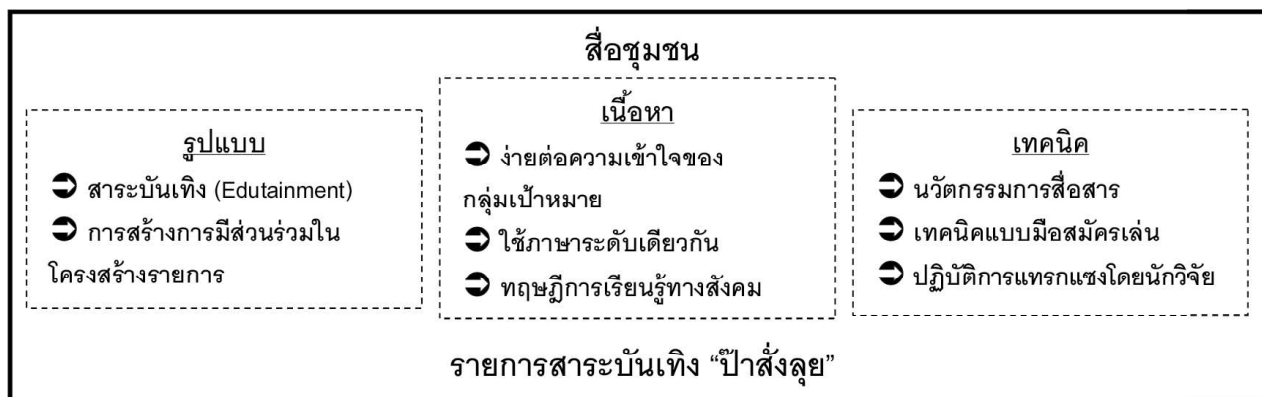
เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการพัฒนา เป็นรูปแบบการพัฒนา ตามกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบทางเลือก ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในภาพรวมทั่วไป รวมถึงงานวิจัยนี้ “กระบวนการ” ถือได้ว่าสำคัญที่สุด เพราะส่งผลต่อความรู้สึกทางจิตใจ และยกระดับคุณค่าของ ผลผลิตการวิจัยที่ได้ ด้านประวัติศาสตร์และข้อมูลสถิติ เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในความสำเร็จของหลักการมีส่วนร่วม พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เกือบทั้งหมด รายงานผลการศึกษา เกี่ยวกับความสำคัญของการมีส่วนร่วมในเชิงบวก และ มีการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาอย่างแพร่หลาย สำหรับข้อค้นพบ ที่ได้จากงานวิจัยนี้ กล่าวได้ว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กับภาพรวม ถือเป็นการทดสอบและยืนยันความสำคัญ ของการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี

2. สื่อชุมชนกับบทบาทการสื่อสารเพื่อการใช้ประโยชน์ จากงานวิจัย: ไม่ยิ่งใหญ่แต่ยั่งยืน

สื่อชุมชน รายการสาระบันเทิง “ป้าสั่งลุย” เป็นผลผลิต จากการศึกษาที่เป็นรูปธรรม แม้ว่างานวิจัยลักษณะเดียวกับ งานวิจัยนี้จะให้ความสำคัญกับกระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ ที่อยู่ในรูปแบบสื่อเช่นนี้ก็ตาม กระนั้นมิได้หมายความว่า “สื่อ” จะไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด หากพิจารณาถึงกรอบ การให้ทุนสนับสนุนการวิจัยนี้ของ สกว. เชื่อมโยงไปถึง วัตถุประสงค์การวิจัยในการศึกษานี้ พบว่า ผลผลิตหรือ ตัวชี้วัดงานวิจัยปรากฏความต้องการตัวสื่อ ลำดับความสำคัญ เป็นอันดับแรก

ในการทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 ของรายงานวิจัย ฉบับสมบูรณ์นี้ ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับสื่อชุมชนใน 2 ลักษณะ คือ การวิเคราะห์สื่อชุมชนตามลักษณะรูปธรรม ภายนอกและตามลักษณะนามธรรมภายใน สิ่งที่ปรากฏ ภายนอก ได้แก่ เป้าหมาย การเป็นเจ้าของ เนื้อหา การผลิต การแพร่กระจาย และงบประมาณ สำหรับส่วนที่ซ่อนภายใน เป็นหลักการ 3 เรื่อง ได้แก่ หลักการมีส่วนร่วม หลักความ เสมอภาค และหลักการกระจายอำนาจ นอกจากนี้ สิ่งหนึ่ง ที่สื่อชุมชนถูกฝังภาพในความรู้สึกของคนทั่วไป หรือจะเรียก ได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของสื่อชุมชน คือ ความเข้าใจที่ว่า สื่อชุมชน เป็นสื่อสำหรับชนบท ไม่มีเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมสื่อสาร เกิดจากการประกอบสร้างความเข้าใจ จากคำ 2 คำ คือคำว่า “สื่อ” และ “ชุมชน” ซึ่งความจริง แล้ว คำว่า “ชุมชน” ในสื่อชุมชน หมายถึง คุณลักษณะของ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ร่วมเป็นเจ้าของ ร่วมคิด ร่วมทำ และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ไม่ได้มีความหมายเป็น ชุมชนที่เป็นพื้นที่ห่างไกลความเจริญ ดังนั้น เมื่อพูดถึงสื่อ ชุมชน คนส่วนใหญ่จึงนึกถึง สื่อพิธีกรรม สื่อประเพณี สื่อท้องถิ่น หรือสื่อพื้นบ้าน เป็นต้น สำหรับสื่อที่เป็นนวัตกรรม หรือสื่อใหม่ มักจะถูกแบ่งออกจากสื่อชุมชน เพราะคิดว่าเป็นกลุ่มสื่อคนละขั้ว

สำหรับผลผลิตจากงานวิจัยนี้ เกิดสื่อชุมชน รายการ สาระบันเทิง “ป้าสั่งลุย” ปรากฏคุณลักษณะที่โดดเด่นและ กำหนดเป็นหัวข้ออภิปรายเกี่ยวกับตัวสื่อนี้ได้เป็นอย่างดี แสดงรายละเอียดโดยสรุปตามภาพ

ภาพที่ 2 คุณลักษณะเด่นของสื่อชุมชน รายการสาระบันเทิง “ป้าสั่งลุย”

จากภาพที่ 2 วิเคราะห์ต่อประเด็นรูปแบบสื่อชุมชน ตามความเข้าใจคนทั่วไปกับรูปแบบของสื่อชุมชนที่แท้จริง โดยเฉพาะสื่อชุมชนที่เป็นผลผลิตจากงานวิจัยนี้ ซึ่งเป็นรายการสาระบันเทิง “ป้าสิ่งลุย” เป็นการแข่งขันเกมโชว์ เผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์อภิปรายได้ว่า การกำหนดรูปแบบรายการเช่นนี้ สอดคล้องกับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของคนชียนาตามกิจกรรมการวิจัยที่ 9 ประกอบผลการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย โดยนำข้อมูลทั้ง 2 ส่วน มาวิเคราะห์ร่วมกันในการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดกลยุทธ์และรูปแบบสื่อชุมชน ในกิจกรรมการวิจัยที่ 13 ได้รายการสาระบันเทิงสำหรับเด็กเยาวชนด้านกระบวนการผลิตและเผยแพร่ นั้น พบการวางแผนที่มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของคนในชุมชน ตามความถนัด ความสนใจ และประสบการณ์ ปรากฏตามการดำเนินงานในกิจกรรมการวิจัยที่ 13 และ 16 สำหรับกรณีการกำหนดตัวพิธีกร นักแสดงหลัก และผู้เข้าร่วมแข่งขันในรายการนั้น ใช้กรอบแนวคิด เรื่องการมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อชุมชนเป็นแนวทาง ผู้ที่ทำหน้าที่หน้าฉาก อาทิ พิธีกร นักแสดง หรือผู้ร่วมเล่นเกม นั้น กำหนดต้องเป็นคนชียนา แต่ว่าข้อสรุปที่ได้รับจากกิจกรรมการวิจัยที่เป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และกำหนดแนวทางการทำงานร่วมกันนั้น มีข้อเสนอจากคนในชุมชนว่า หากนักแสดงทั้งหมด คือ คนในชุมชน การเล่นเกมการแข่งขันอาจจะไม่มีสีสัน อีกทั้ง คนในชุมชนที่ถูกคัดเลือกให้เป็นพิธีกรหรือนักแสดงนำ ควรมีทักษะการพูด การสื่อสาร และการแสดงออก ตลอดจนมีความคล่องตัวในการแสดง ซึ่งคุณสมบัตินี้หาได้ยากในกลุ่มเยาวชนชียนา นอกจากนี้ นักแสดงนำหลักต้องมีเวลามากพอที่จะทุ่มเทกับการทำหน้าที่ดังกล่าว และเคร่งครัดในวินัยความรับผิดชอบในการทำงาน เนื่องจากอาจส่งต่อแผนการดำเนินงานที่กำหนดไว้ได้ประเด็นสำคัญ คือ กระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชนแบบมีส่วนร่วมนี้ คาดหวังให้เกิดความสามัคคีในชุมชน จากมีส่วนร่วม แต่ทว่าอาจส่งผลในมุมนกลับได้ กล่าวคือ อาจทำให้เกิดความแตกแยกและเป็นปัญหาชุมชนได้ ด้วยประเด็นพิจารณาดังกล่าวได้ข้อสรุปตามผลการดำเนินการกิจกรรมการวิจัย เป็นแนวทางลูกผสมระหว่างทฤษฎีกับ

แนวปฏิบัติที่กำหนดนักแสดงนำที่เป็น “ป้า” ในรายการ ผู้ทำหน้าที่มอบโจทย์และสั่งการภารกิจ เป็นนายจวน สวัสดิ์ ปรากฏชาวบ้านตำบลห้วยงู ที่คนชียนาให้การยอมรับและเคารพนับถือ สำหรับพิธีกรและนักแสดงนำที่เป็นผู้แข่งขันหลัก จำนวน 7 คน เป็นนักศึกษาผู้ช่วยนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม ด้านผู้เข้าร่วมแข่งขันและครูผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ หรือที่ปรึกษาภารกิจนั้น กำหนดต้องเป็นคนชียนาเท่านั้น ทั้งนี้ แนวทางการใช้ผู้ช่วยนักวิจัยช่วยเป็นนักแสดงนำ ก็เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาที่เกิดและลดขั้นตอนในการฝึกซ้อมและท่องบท อย่างไรก็ตาม บทบาทของนักแสดงที่เป็นคนในชุมชนนั้นก็อยู่ในสัดส่วนที่เหมาะสม โดยเฉพาะนักแสดงในกลุ่มผู้เข้าร่วมแข่งขันและครูที่ปรึกษา กลุ่มนี้สามารถผลัดเปลี่ยนและให้โอกาสคนอื่น ๆ ในชุมชนมาร่วมรายการได้ เพราะแต่ละตอน นักแสดงส่วนนี้ก็จะเปลี่ยนหน้าตาและปรับตามสถานการณ์ และโจทย์ภารกิจประจำตอนนั้นๆ

ประเด็นรูปแบบรายการที่เป็นรายการสาระบันเทิงหรือเกมโชว์นี้ พบว่าธรรมชาติของสื่อประเภทรายการเกมโชว์จะเน้นให้ความบันเทิงเป็นหลัก แต่สำหรับเนื้อหาและเป้าหมายงานวิจัยนี้ เป็นลักษณะของความรู้ทางวิชาการ ถ้าเผยแพร่ในระดับความเข้มข้นสูงก็จะพบความน่าเบื่อ แต่ถ้าเผยแพร่ในระดับความเข้มข้นเบาบางก็จะหาสาระไม่เจอ สำหรับ กาญจนา แก้วเทพ (2552, 149) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบรายการสาระบันเทิงกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กกว่า เป็นวิถีการวิเคราะห์กลุ่มผู้รับสารเพื่อกำหนดรูปแบบสื่อ เนื่องจากเด็กเป็นวัยที่ต้องการความสนุกสนานและการเรียนรู้ ดังนั้น การเรียนรู้สาระต่างๆ ให้ได้ผลนั้น จำเป็นต้องเรียนรู้ภายใต้บรรยากาศที่สนุกสนานขณะที่ ผลการดำเนินกิจกรรมการวิจัยที่ 13 เกิดวาทกรรมชาวบ้านในประเด็นปัญหานี้ว่า

“...เราจะทำรายการที่เน้นแต่เรื่องความรู้หนักๆ แต่ไม่มีคนดูหรือเราจะทำรายการเบาๆ ดูไป หัวเราะไป ยิ้มไป แต่แทบจะไม่ได้สาระอะไรเลย...เป็นผม ผมเลือกอันหลัง เพราะผมเป็นชาวบ้าน ผมไม่ใช่ข้าราชการค่อยๆ ทำกันไปสักวันมันก็สำนึกกันเอง จั๊บยัดสมองมากไป... ปวดหัว...”

ด้วยเหตุผลและข้อสนับสนุนดังกล่าว รวมถึงอำนาจการตัดสินใจที่แท้จริงในการกำหนดรูปแบบของสื่อชุมชนนี้คือ คนชัชวาท เมื่อผลของการดำเนินกิจกรรมการวิจัยที่ 13 เสร็จสิ้น มติกำหนดให้เป็นการสื่อสารสาระบันเทิงประเภทเกมโชว์ ถือเป็นอันสิ้นสุดข้อถกเถียงดังกล่าว เพราะใช้หลักการของสื่อชุมชนและหลักการมีส่วนร่วมมาตัดสินพิจารณาแล้ว

อีกประเด็นที่น่าสนใจของรูปแบบสื่อชุมชนที่ในการวิจัยนี้คือ ความเป็นรายการเกมโชว์หรือสาระบันเทิงมีการเผยแพร่ทางสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งรูปแบบนี้ขัดต่อการรับรู้ทั่วไปของคนส่วนใหญ่ที่มักมองสื่อชุมชนเป็นสื่อพื้นบ้าน ความเป็นท้องถิ่น และเข้าใจว่าสื่อสังคมออนไลน์นั้นเป็นสื่อสังคมและเป็นนวัตกรรมสื่อ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากหลักการและกรอบแนวคิดของสื่อชุมชนแล้ว การตีความว่า “ชุมชน” คือ ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ดังนั้น ไม่ว่าจะป็นสื่อรูปแบบใด หากแต่ว่าสถานะความเป็นเจ้าของ การคิด การผลิต การเผยแพร่ และการรับประโยชน์เป็นคนในชุมชนแล้ว สิ่งนั้นจึงนิยามได้ว่าเป็นสื่อชุมชน เช่นเดียวกับสื่อชุมชนของงานวิจัยนี้

กัจจกร หลุยยะพงศ์, ภัสวาลี นิติเกษตรสุนทร และ ปานทิพย์ ลิกชะไชย (2550) ได้อธิบายถึงรูปแบบการสื่อสารรณรงค์ในลักษณะ “คลื่นสามระลอก” ที่ใช้ในการสื่อสารรณรงค์เรื่องสุขภาพ โดยมีการสื่อสารเป็น 3 ระยะ ระยะแรกสร้างการสื่อสารจากส่วนกลางหรือภาครัฐกระจายสู่พื้นที่วงกว้างทั่วประเทศ หลังจากนั้นจึงกระตุ้นคลื่นลูกที่ 2 ซึ่งเป็นสื่อชุมชน ให้การรณรงค์เกิดมีมิติลึกในการสื่อสาร และระลอกสุดท้ายเป็นการผสมผสานกันระหว่างหลักการคลื่นลูกที่ 1 กับคลื่นลูกที่ 2 โดยสร้างเครือข่ายการสื่อสารภาคีความร่วมมือแต่ละพื้นที่ หลังจากนั้นจึงกระตุ้นให้เครือข่ายผลิตสื่อชุมชน สำหรับศูนย์ประสานงานเครือข่ายจะทำหน้าที่ผสมผสาน โดยการหยิบยกเอาสื่อชุมชนของสมาชิกเครือข่ายมาเผยแพร่สื่อมวลชนส่วนกลาง ลักษณะดังกล่าวใกล้เคียงกับผลผลิตของงานวิจัยนี้ ที่ได้สื่อชุมชน “ป้าสั่งลุย” ซึ่งมีสถานภาพของสื่อควบคู่กันระหว่างแนวคิด (Concept) ของสื่อชุมชน แต่ช่องทางการเผยแพร่ใช้สื่อออนไลน์ที่มีลักษณะเป็นการสื่อสารมวลชน แต่ทว่าอาจมี

ความแตกต่างจากกระบวนการ “คลื่นสามระลอก” ในลักษณะการแบ่งตัดช่วงเวลาและการสร้างเครือข่ายภาคีความร่วมมือระดับชุมชน สำหรับรายการสาระบันเทิง “ป้าสั่งลุย” นี้เป็นรูปแบบการผสมผสานระหว่างสื่อ 2 ชั้นมากกว่า

ส่วนประเด็นด้านเนื้อหาของรายการสาระบันเทิง “ป้าสั่งลุย” พบว่า ประเด็นเนื้อหาถูกจับวางและกำหนดมาตั้งแต่ประกาศรับข้อเสนอองานวิจัยเพื่อขอรับการสนับสนุนทุนวิจัยของ สกว. กำหนดขอบเขตทั้งในเรื่องพื้นที่ ผลผลิตจากการวิจัย และเนื้อหาการสื่อสาร บทบาทของทีมวิจัยจึงเป็นการย่อยข้อมูลทางวิชาการให้ง่ายต่อความเข้าใจของกลุ่มเป้าหมาย สร้างประสิทธิภาพทางการสื่อสารให้มากที่สุด หลักการดังกล่าวนี้ ถูกถ่ายทอดสู่กิจกรรมการวิจัยที่ 15 กิจกรรมเขียนบท และกิจกรรมการวิจัยที่ 17 กิจกรรมช่วงการถ่ายทำและบันทึกภาพ ผลที่เกิดจากกิจกรรมการวิจัยทั้ง 2 ปรากฏการใช้ภาษาวัยรุ่นและพยายามลดเนื้อหาด้านวิชาการลง แต่แทรกไปทุกกิจกรรมการแสดงที่เกิดขึ้นระหว่างการถ่ายทำ รูปแบบการวางแผนและควบคุมตัวแปรเรื่อง ระดับภาษาและการสื่อความหมาย ถือเป็นหลักสำคัญของการกำหนดเนื้อหา แต่กระนั้น กระบวนการดังกล่าวก็มิได้เกิดจากการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเพียงฝ่ายเดียว แต่ปรากฏรูปแบบการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาและเจตนาที่แท้จริงของนักวิจัยเจ้าของโครงการวิจัยเดิมด้วยทั้งนี้ทางปฏิบัติมีการเข้าพบพูดคุยและขอคำปรึกษาอีกทั้ง ขอความร่วมมือจากนักวิจัยเจ้าของโครงการวิจัยเดิมซึ่งได้แก่ นายวันชัย เลิศฤทธิ์ และนางยุพิน ขำนิลตามกิจกรรมการวิจัยที่ 11

อนึ่ง ประเด็นเกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบ พบว่า งานวิจัยนี้ใช้หลักการกำหนดเนื้อหาและรูปแบบจากการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายหรือผู้รับสารเป็นหลัก การตัดสินใจหรือความเด็ดขาดในการตัดสินใจทางเลือกอยู่ที่มติหรือความเห็นส่วนใหญ่ของคนในชุมชน ผลผลิตที่เกิดจากการวิจัยจึงปรากฏในลักษณะของการปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกอยู่ตามใจผู้นอน

อย่างไรก็ตาม ตปากร พุทธเกส (2558) ได้ทำโครงการวิจัย เรื่อง การสื่อสารคุณค่าของความรู้เพื่อการพัฒนาพื้นที่ (RU): การผลิตรายการสารคดีสั้นทางอินเทอร์เน็ต ชุดการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ กรณีศึกษาการปรับตัวเพื่อความยั่งยืนของชาวนาในพื้นที่จังหวัดชัยนาท โดยแนวทางการผลิตสื่อนี้พบจุดร่วมบางประการกับงานวิจัยนี้ คือ ผู้วิจัยได้นำเอาเนื้อหาของงานวิจัยของ วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ ใน 2 ชุดโครงการ ได้แก่ งานวิจัย เรื่อง ความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท และเรื่อง ความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ 2 มาสรุปเนื้อหาและจัดทำเป็นรายการสารคดีสั้นทางอินเทอร์เน็ต มีการใช้เทคนิคด้านกราฟิกและภาพประกอบแบบเคลื่อนไหว (Animation) ส่วนกระบวนการผลิตสื่อสั้น ใช้กลุ่มนักเรียนนอกพื้นที่จังหวัดชัยนาทเป็นผู้ดำเนินการในกระบวนการผลิตทั้งหมด โดยกลุ่มนักศึกษาตั้งกล่าว ทำความเข้าใจเนื้อหาของงานวิจัยผ่านการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและลงพื้นที่สังเกตการณ์ในชุมชนแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการผลิตสื่อ พบว่า ทั้งการกำหนดรูปแบบและการนำเสนอ รวมถึงเทคนิคในการดึงดูดความสนใจนั้น ไม่ได้มาจากการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายหรือผู้รับสารทั้งหมดอย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะการกำหนดรูปแบบการทำสารคดีแสดงถึงการใช้นโยบายที่เป็นงานวิชาการเป็นตัวกำหนดรูปแบบการนำเสนอ จึงออกมาในลักษณะของรายการสารคดีสั้น และประเด็นสำคัญหนึ่งของงานวิจัยนี้กับงานวิจัยของ ตปากร พุทธเกส คือ การกำหนดความสำคัญกับกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อแบบมีส่วนร่วม พบการควบคุมตัวแปรการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกัน งานวิจัยนี้กำหนดกรอบการมีส่วนร่วมในระดับสูง ขณะที่งานของ ตปากร พุทธเกส พบแนวทางการมีส่วนร่วมที่ต่ำกว่า

แต่กระนั้น หากนำผลผลิตจากงานวิจัยทั้ง 2 ชิ้นมาเปรียบเทียบกันและวิเคราะห์ในมิติที่ต่างกัน สรุปเป็นทัศนคติความเห็นทั่วไปได้ว่า งานของ ตปากร พุทธเกส มีเทคนิค

ความละเอียดอ่อน รวมถึงคุณภาพของชิ้นงานสื่อดีกว่างานวิจัยนี้ แต่ทว่าในมิติคุณค่าทางจิตใจแล้ว สื่อชุมชน รายการสารระบับเทิง “ป่าสั่งลุย” ให้คุณค่าทางจิตใจ มีความผูกพันและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่แท้จริง กาญจนา แก้วเทพ (2552, 55) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของสื่อชุมชนตามสถานะกระบวนการ การผลิตว่า เป็นขั้นตอนกระบวนการทำงานแบบอาสาสมัครมิใช่มืออาชีพ (Non-professional) ด้วยเหตุนี้สื่อชุมชนจึงไม่หรูหราแต่มีความหมาย จึงสรุปได้ว่า ผลผลิตจากงานวิจัยทั้ง 2 แม้จะมีเนื้อหาชุดเดียวกัน แต่กระบวนการผลิตและเผยแพร่ที่แตกต่าง ย่อมให้คุณค่าและความรู้สึก รวมถึงคุณภาพผลงานที่แตกต่างกัน แต่กระนั้นก็ไม่สามารถตัดสินได้ชัดเจนว่าแนวทางไหนถูกที่สุดหรือสร้างประสิทธิภาพมากที่สุด ขึ้นอยู่กับโจทย์การสื่อสารนั้นๆ ว่าต้องการสื่อสารในแนวทางที่ให้ ความสำคัญกับอะไรบ้าง

สำหรับประเด็นสุดท้ายของการอภิปรายเกี่ยวกับผลผลิตตัวสื่อรายการสารระบับเทิง “ป่าสั่งลุย” คือ การศึกษาในส่วนของเทคนิค ซึ่งประกอบไปด้วย นวัตกรรม การสื่อสาร เทคนิคการนำเสนอแบบมือสมัครเล่น และปฏิบัติการแทรกแซงแบบมือสมัครเล่น ทั้งนี้ ช่วงต้นของการอภิปรายการกล่าวถึงรูปแบบและเนื้อหานั้น มีความสัมพันธ์กับ เรื่อง เทคนิคเป็นประเด็นเชื่อมโยง และจากเนื้อหาข้างต้นก็ได้กล่าวถึง เรื่อง นวัตกรรมสื่อสารกับเทคนิคการนำเสนอแบบมือสมัครเล่นไปแล้วด้วยเช่นกัน เนื้อหาต่อจากนี้ จึงขอเริ่มความอภิปรายในเรื่อง ปฏิบัติการแทรกแซงของนักวิจัย

กาญจนา แก้วเทพ (2552) ได้วิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารชุมชนหลายเรื่อง ปรากฏข้อค้นพบจุดหนึ่งคือ งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากคนภายนอกชุมชน กระตุ้นกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนให้เกิดการขับเคลื่อน โดยที่การมีส่วนร่วมหรือการดำเนินการตามกระบวนการวิจัยนั้น ไม่ปรากฏพบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างสมบูรณ์ โดยปราศจากการลงมือหรือการแทรกแซงจากนักวิจัย กระบวนการนี้ กาญจนา แก้วเทพ เรียกว่า “ปฏิบัติการแทรกแซง” โดยนักวิจัย สำหรับงานวิจัยนี้ก็ปรากฏ

เช่นเดียวกัน ทั้งปรากฏในรูปแบบการมีส่วนร่วมเป็นนักแสดงหลักในรายการตามที่ได้กล่าวถึงและอธิบายความละเอียดแล้วในข้างต้น อีกทั้ง ยังปรากฏในรูปแบบของการเข้าไปช่วยเหลือและดำเนินการบางส่วนในกระบวนการผลิตและเผยแพร่สื่อชุมชน แนวทางเช่นนี้ ถือเป็นปกติวิสัยที่ย่อมเกิดขึ้นได้ในกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการภายใต้บริบทเช่นนี้หรือใกล้เคียง

โดยสรุปภาพองค์รวมของผลผลิตจากงานวิจัยนี้ มีความน่าสนใจทั้งรูปแบบ เนื้อหา และเทคนิค วิเคราะห์ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และปรากฏการณ์จริงที่เกิดขึ้นผ่านผลการศึกษาวิจัย ทำให้เห็นภาพสะท้อนลักษณะของสื่อชุมชนที่ปรากฏอย่างหนึ่ง คือ สื่อชุมชนมีความหลากหลายอย่างแท้จริง ด้วยพื้นฐาน วิธีคิด บริบท และสิ่งแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ชุมชน ล้วนส่งผลต่อรูปแบบเนื้อหา และเทคนิคที่ปรากฏเป็นสถานภาพของสื่อชุมชนนั้น การศึกษาสื่อชุมชนจึงเป็นแนวทางของการศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ สื่อชุมชนแต่ละพื้นที่ก็สะท้อนปัญหาและปรากฏการณ์ที่เกิดในชุมชนได้ด้วย เนื่องจากสื่อชุมชนเกิดจากความต้องการของชุมชนที่จะใช้ประโยชน์จากสื่อในการสร้างสังคม พัฒนาพื้นที่ และแก้ปัญหาชุมชนของตน สรุปเป็นประโยคที่ได้จากผลการวิจัยนี้ของชาวชัยนาท

“...บางทีมันก็รู้สึกผูกพัน เมื่อก่อนพวกเรามาเจอกันทุกอาทิตย์ เป็นเหมือนคนช่วยกันไปแล้ว ยังไงก็ตามเราจะไม่ลืมกันนะ ทางนี้เอง... คนช่วยจะสานต่อและทำรายการนี้ให้เป็นรายการของคนช่วยเมื่อไหร่ที่คิดถึงกันก็คอยชมนะ ป้าสังขุ...”

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. การศึกษาครั้งต่อไปในรูปแบบที่ใกล้เคียงกับงานวิจัยนี้ ควรทำการวิจัยเพื่อผลิตสื่อให้กับกลุ่มเกษตรกร เนื่องจากเป็นกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชัยนาท เป็นกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่ของจังหวัด สามารถสร้างกระบวนการพัฒนาได้ดี

2. ส่วนของการศึกษาสำรวจพฤติกรรมในการเปิดรับสื่อของคนชัยนาทผู้วิจัยเห็นว่า การใช้สถิติพรรณนาอย่างง่ายเพียงการหาค่าร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานนั้น ควรพัฒนาสู่การใช้สถิติเชิงอนุมาน หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลได้ผลเชิงลึก และอาจนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะบางประเด็น

4. แนวทางการศึกษาต่อยอดของงานวิจัยนี้ ควรมีการกำหนดกิจกรรมการวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นการประเมินผล การสื่อสาร ซึ่งอาจกำหนดรูปแบบการศึกษาเป็นการทดสอบระดับความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และการส่งเสริมสุขภาวะแบบบูรณาการ ก่อนการรับชมสื่อและหลังการรับชมสื่อ เปรียบเทียบค่าคะแนนระดับความรู้และความเข้าใจที่เกิดขึ้น แนวทางการเพิ่มกิจกรรมการวิจัยเช่นนี้จะสามารถยืนยันความสำเร็จและคุณค่าของสื่อได้เป็นอย่างดี

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2557). *เรื่องสื่อสาร-การท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- _____. (2552). *สื่อเล็กๆ ที่น่าใช้ในงานพัฒนา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2551). *การจัดการความรู้เบื้องต้น เรื่อง การสื่อสารชุมชน*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- _____. (2553). *การบริหารจัดการวัฒนธรรมพื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมด้วยนวัตกรรมการวิจัย*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กำจร หลุยยะพงศ์, ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร และปานทิพย์ ลิกะไชย. (2550). *สงกรานต์ปีนี้ Net ที่ Work: บทเรียนการรณรงค์สุขภาพในระดับชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.).
- จังหวัดชัยนาท. (2560). *ข้อมูลทั่วไปจังหวัดชัยนาท ปี 2560*. ชัยนาท: กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดชัยนาท.
- ตปากร พุทธเกส. (2558). *การสื่อสารคุณค่าของความรู้เพื่อการพัฒนาพื้นที่ (RU): การผลิตรายการสารคดีสั้นทางอินเทอร์เน็ตชุดการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ กรณีศึกษาการปรับตัวเพื่อความยั่งยืนของชาวนาในพื้นที่จังหวัดชัยนาท (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2551). *การสื่อสารประเด็นสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์. (2556). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม: กลไกในขับเคลื่อนแนวคิดสู่การปฏิบัติภายใต้กระบวนการทัศน์การพัฒนาแบบทางเลือก. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*. 30(2), 23-42. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พิชิต ธิอิน. (2560). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นแหล่งท่องเที่ยวที่ตายแล้วด้วยทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- ยุพิน ขำนิล และคณะ. (2557). *ผลไม้และผักพื้นบ้านช่วยเสริมสร้างสุขภาพเด็กและผู้สูงอายุจังหวัดชัยนาท (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- วันชัย เลิศฤทธิ์ และคณะ. (2556). *การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพงานวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- _____. (2553). *ความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท ระยะที่ 2 (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- _____. (2551). *ความร่วมมือเพื่อจัดการปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะแบบบูรณาการในพื้นที่จังหวัดชัยนาท (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- วินัย เมฆดำ, ลลิตา พานิชกรกุล และแพรววี เคหะสุวรรณ. (2557). *ต้นแบบการจัดการการผลิตพืชผักปลอดภัยคุณภาพสูงเพื่อการส่งออก (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2560). *รู้จัก สกว.* สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2560, จาก <http://www.trf.or.th/home/about-trf>
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555–2559)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.